

De man als blok aan het been van vrouwelijke arbeidsmigranten?

VINA WIJKHUIJS, ROEL JENNISSEN

Over de indirect discriminerende rol van het arbeidsmigratiebeleid

Cijfers van het CBS wijzen uit dat ook de afgelopen jaren de geregistreerde arbeidsmigratie naar Nederland voor het grootste deel bestond uit mannen. Slechts een derde van de arbeidsmigranten was vrouw. Voor een deel komt dit door biologische verschillen tussen mannen en vrouwen, en door het geheel aan sociale percepties en interacties in een samenleving waaruit typisch 'mannelijke' en typisch 'vrouwelijke' gedragspatronen voortkomen. De vraag is of daarnaast het Nederlandse arbeidsmigratiebeleid nog een rol speelt.

Het kabinet Balkenende II gaf met de notitie 'Naar een modern migratiebeleid' (2006) een aanzet tot herziening van het reguliere migratiebeleid. In de notitie werd als aanvulling op de restrictieve toelating van laaggeschoolde arbeidsmigranten een meer uitnodigend beleid voor kennis- en hoogwaardige arbeidsmigranten voorgesteld. Bij de behandeling van de kabinetsnotitie in de Tweede Kamer werd de vraag gesteld of in de vormgeving van het beleid niet voorbij was gegaan aan een mogelijke gender-bias in het arbeidsmigratiebeleid en aan de relatie tussen arbeids- en gezinsmigratie. Van de 161.480 mensen met een andere dan de Nederlandse nationaliteit die in de periode van 2000 tot en met 2005 als arbeidsmigrant werden geregistreerd, was maar 33 procent vrouw.

Voor de ondervertegenwoordiging van vrouwen zijn behalve het arbeidsmigratiebeleid uiteraard ook andere verklaringen te geven. We zullen die hieronder eerst bespreken, voor we aantonen dat daarnaast het arbeidsmigratiebeleid onbedoeld vrouwen kan discrimineren.

Biologische verschillen en migratiegedrag

De evolutionaire psychologie en de medische biologie zouden deels kunnen verklaren waarom meer mannen dan vrouwen vanwege arbeid migreren. Mensen die bereid zijn om risico te nemen, blijken over het algemeen eerder bereid om naar een ander land te migreren. Het Maas-trichtse Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) bevestigde dit op basis van een onderzoek naar binnenlandse migratie van werknemers in Duitsland. Bovendien bleek uit hun onderzoek dat vooral mannen geneigd zijn om dergelijke risico's te nemen.

Het verhoogde risicozoekende gedrag van mannen is terug te voeren tot de gangbare rolpatronen van jagers en verzamelaars uit de tijd van het pleistoceen (ruim 10.000 jaar geleden) en zelfs vroeger. In alle culturen lopen adolescenten en jongvolwassen mannen hogere risico's op sterfte door ongevallen en geweld dan jonge vrouwen. Dat is een karakteristiek die we delen met het merendeel van de primaten, en zeker onze naaste verwanten (chimpansees en gorilla's). Uit onderzoek van Evertzen blijkt bovendien dat de herse-

Foto: Morguefile/dtl

nen van mannen en vrouwen verschillen. Hoewel deze verschillen relatief zijn en onze plastische hersenen onder invloed van ervaringen sterk kunnen veranderen, is het waarschijnlijk dat door sommige van deze verschillen mannen eerder geneigd zijn om over te gaan tot risicovol (migratie) gedrag.

Genderpatronen op de arbeidsmarkt

Ook in sociologische studies is getracht om verschillen in het gedrag en in de sociale positie van mannen en vrouwen te verklaren. Een man stemt zijn gedrag af op wat door zijn sociale omgeving als normaal gedrag voor een man wordt beschouwd. Op eenzelfde manier volgt een vrouw het verwachtingspatroon ten aanzien van vrouwelijk gedrag. Een traditioneel verwachtingspatroon is dat jongens/mannen fysieke arbeid verrichten en eropuit trekken, terwijl meisjes/vrouwen huishoudelijke taken verrichten en beschermd moeten worden.

Feit is dat in vrijwel alle landen van de wereld de arbeidsparticipatie onder vrouwen (vooralsnog) lager is dan die onder mannen, en dat mannen vaker de beter betaalde functies vervullen. Dit komt

demodata

DIT JAAR 7 MILJARD INWONERS

De Verenigde Naties verwachten dat op 31 oktober 2011 de 7 miljardste inwoners kan worden verwelkomd. Dat is bijna 13 jaar na de komst van de 6 miljardste (in december 1998). De wereldbevolking deed er ruim 14 jaar over om te groeien van 3 naar 4 miljard, bijna 13 jaar om van 4 op 5 miljard te komen en minder dan 12 jaar om vervolgens de grens van 6 miljard te passeren. Nu neemt dat interval dus weer iets toe, en de passage naar 8 miljard wordt pas over 14 jaar verwacht (in 2025). Volgens de zojuist verschenen nieuwe VN-bevolkingsprognoses groeit de bevolking nog door naar 9 miljard (2043) en 10 miljard (2083), maar daarna treedt stabilisatie op. Het feit dat stabilisatie niet eerder zal optreden, is vooral toe te schrijven aan het nog hoge kindertal van de bevolking in 39 Afrikaanse landen, 6 Aziatische, 6 in Oceanië en 4 in Latijns Amerika. (VN)

Foto: Morguefile/manicmorff

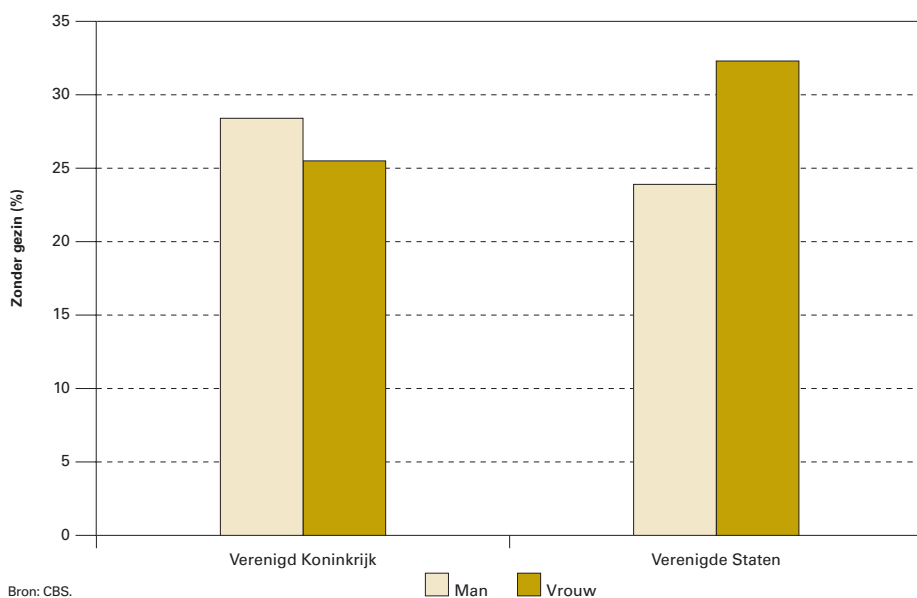
mede doordat veelal van vrouwen wordt verwacht dat ze de zorg voor kinderen op zich nemen. Een logisch gevolg van deze taakverdeling is dat de kans, dat een man vanwege arbeid migreert, groter is. Daarnaast wordt het type arbeid waarvoor mannen en vrouwen worden opgeleid in sterke mate bepaald door genderrollen. Kijken we bijvoorbeeld naar de genoten opleiding van mannen en vrouwen in Nederland, dan blijkt dat vrouwen al jaren sterk zijn oververtegenwoordigd in de opleidingsrichtingen 'gezondheidszorg, sociale dienstverlening en verzorging' en dat mannelijke studenten domineren in de techniek. In bepaalde beroepsgroepen is daardoor een bepaalde sekseverdeling ontstaan die op haar beurt in de vraag naar arbeid gebruikelijk wordt gevonden. Een oververtegenwoordiging van vrouwen in zorg- en dienstverlenende beroepen, tegenover een oververtegenwoordiging van mannen in technische en fysieke beroepsgroepen, doet zich in veel andere landen voor. Degenen die vanwege arbeid naar een ander land willen migreren, zijn vervolgens afhankelijk van de sectorspecifieke vraag naar

arbeid in het bestemmingsland. De ervaring leert dat dit vooralsnog vaak in het nadeel van vrouwen uitvalt.

Migrerende huishoudens

De beslissing om te migreren wordt meestal niet alleen door de individuele migrant genomen, maar komt vaak in samenspraak met familie- of gezinsleden tot stand. Meestal is een tijdelijke opsplitsing van het huishouden voor potentiële arbeidsmigranten niet wenselijk. Vaak is er echter geen andere mogelijkheid, maar dat geldt niet voor arbeidsmigranten voor wie migratie *an sich* geen absolute economische noodzaak is. Hoger opgeleide arbeidsmigranten migreren dan ook vaak samen met hun gezinsleden. Dit houdt dan meestal wel in dat de partner van de arbeidsmigrant zijn of haar baan in het herkomstland moet opzeggen. Omdat de arbeidsparticipatie onder mannen wereldwijd hoger is dan die onder vrouwen is deze consequentie eerder van toepassing op mannelijke partners van vrouwelijke arbeidsmigranten dan op vrouwelijke partners van mannelijke arbeidsmigranten. Daarnaast blijkt uit diverse studies, dat in het geval beide partners werken, vaker daadwerkelijk tot migratie wordt overgegaan als de (potentiële) arbeidsmigrant een man is. Volgens de econoom Jacob Mincer komt dit mede doordat vrouwen, in vergelijking met mannen, minder geneigd zijn om tot arbeidsmigratie over te gaan als het gezin niet mee-migreert of als de partner daartegen bezwaren heeft. Vrouwen zijn zelf vaak juist wel bereid om met hun man mee te migreren, ook als ze daarvoor hun baan moeten opgeven. Mannen daarentegen houden veelal vast aan hun dienstbetrekking, of willen er zeker van zijn dat ze in het bestemmingsland werk zullen vinden. Behalve de mate van emancipatie van beide partners kan een achterliggende oorzaak hiervan zijn dat mannen, omdat ze gemiddeld hoger zijn opgeleid en minder vaak in deeltijd werken, gemiddeld meer verdienen dan vrouwen. Verder laat een Amerikaanse overzichtsstudie onder leiding van de evolutiepsycholoog David Buss zien dat vrouwen het hebben van een partner met een hoog inkomen

Percentage van de arbeidsmigranten met Britse en Amerikaanse nationaliteit (2000 t/m 2005) dat zonder gezin naar Nederland kwam, onderverdeeld naar sekse

Bron: CBS.

relatief belangrijker vinden dan mannen. Daardoor wordt nog eens versterkt dat binnen heteroseksuele relaties veelal de mannelijke partner een hoger inkomen heeft. Arbeidsmigratie van een huishouden, waarbij de man zich gedwongen ziet om ten behoeve van de migratiewens van zijn vrouw zijn werkende status op te zeggen, zal dus een relatief groter financieel nadeel opleveren. Kortom, dat mannen oververtegenwoordigd zijn onder de arbeidsmigranten die naar Nederland komen, kan een gevolg zijn van het feit dat arbeidsmigranten veelal samen met hun gezin willen migreren.

Het versterkende effect van beleid

Het arbeidsmigratiebeleid kan een versterkend effect hebben op het hierboven beschreven mechanisme. Het gaat dan om de beperking van het recht van de mee-migrerende partner van een arbeidsmigrant die op basis van een Tewerkstellingsvergunning (TWV) naar Nederland is gekomen om in Nederland betaalde arbeid te verrichten. De partners van deze arbeidsmigranten mogen namelijk pas werken als ook hun werkgever over een TWV beschikt. De werking van deze beperking kan voor mannelijke en vrouwelijke arbeidsmigranten verschillen. Vooral voor vrouwen zal de beperking die aan de partner wordt opgelegd mogelijk een grotere drempel vormen om tot arbeidsmigratie over te gaan. Dit komt doordat potentiële vrouwelijke arbeidsmigranten, zoals hiervoor is aangegeven, vaker dan hun mannelijke evenknieën een partner hebben die het mogen werken in het land van bestemming als een belangrijke voorwaarde ziet om mee te migreren. De verwachting is dan ook dat het aandeel vrouwen onder arbeidsmigranten die op basis van een TWV naar Nederland zijn gekomen, kleiner zal zijn dan onder arbeidsmigranten die geen TWV (meer) nodig hebben. Onder de laatstgenoemde groep vallen migranten met een EU-nationaliteit en, sinds oktober 2004, de migranten die gebruik maken van de zogenoemde 'Kennismigrantenregeling'.

Britse versus Amerikaanse arbeidsmigranten

Een aanwijzing voor het vermoeden dat de seksesamenstelling van de arbeidsmigranteninstroom wordt beïnvloed door de rechten die de partners van arbeidsmigranten genieten, kan worden gevonden door de overkomst van arbeidsmigranten uit twee, op sociaal en cultureel gebied vergelijkbare herkomstlanden naast elkaar te zetten, te weten het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. In de periode 2000-2005 kwamen 11.816 Britse en 3.138 Amerikaanse arbeidsmigranten voor minimaal een jaar naar Nederland. Daarvan was respectievelijk 25 en 26 procent vrouw. Een belangrijk verschil voor de arbeidsmigranten uit deze twee landen was dat Amerikanen over een TWV moesten beschikken om in Nederland te mogen werken en de Britten niet. Dit betekende dat de partners van Amerikaanse arbeidsmigranten, in tegenstelling tot die van Britse arbeidsmigranten, werden beperkt in hun mogelijkheid om in Nederland betaalde arbeid te verrichten. Voor de arbeidsmigranten uit beide landen wordt in de figuur het aandeel vrouwen en het aandeel mannen weergegeven dat zonder gezin naar Nederland kwam.

Uit de figuur blijkt dat de mate waarin de Britse en Amerikaanse vrouwelijke arbeidsmigranten in de periode van 2000 tot en met 2005 met hun gezin naar Nederland kwamen inderdaad verschilde. Van de vrouwelijke arbeidsmigranten uit het Verenigd Koninkrijk kwam een kwart zonder gezin en driekwart met gezin naar Nederland. Van de mannelijke arbeidsmigranten uit het Verenigd Koninkrijk kwamen er, in vergelijking met hun vrouwelijke landgenoten, iets meer zonder gezin. Vrouwelijke arbeidsmigranten uit de Verenigde Staten daarentegen kwamen in ruimere mate dan Britse vrouwelijke arbeidsmigranten, en ook dan hun mannelijke landgenoten, zonder gezin.

Dat naar verhouding minder Amerikaanse vrouwelijke arbeidsmigranten met hun gezin migreerden dan Britse vrouwelijke arbeidsmigranten, houdt naar alle waarschijnlijkheid verband met de beperking van het recht van de partner om in Nederland betaalde arbeid te verrichten. Het is zeer goed mogelijk dat daardoor het aandeel vrouwen onder Amerikaanse arbeidsmigranten met gezin kleiner was dan wanneer zij, net als Britse arbeidsmigranten, geen TWV nodig zouden hebben.

Slotbeschouwing en discussie

Sinds jaar en dag komen naar Nederland meer mannelijke dan vrouwelijke arbeidsmigranten. Ook tegenwoordig is slechts een derde van de arbeidsmigranten vrouw. Voor een belangrijk deel komt dit doordat wereldwijd de arbeidsparticipatie van vrouwen lager is dan die van mannen, en vrouwen (daardoor) vaak minder verdienen. Daarbij komt dat mannen gemiddeld meer bereid zijn om risico's te nemen. De ongelijke seksverdeling wordt versterkt door het Nederlandse arbeidsmigratiebeleid dat stelt dat de mee-migrerende partner van een arbeidsmigrant die op basis van een TWV naar Nederland is gekomen, geen betaalde arbeid in Nederland mag verrichten. Op deze manier werkt het arbeidsmigratiebeleid indirect discriminerend voor vrouwen. We mogen derhalve veronderstellen dat het afschaffen van deze restrictie ervoor zorgt dat de ondervertegen-

RELIGIEUZE JONGEREN IN DE MINDERHEID

Iets minder dan de helft van de jongeren van 12 tot 25 jaar zei in 2009 tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering te behoren. Dit aandeel is sinds 1997 met ongeveer zes procentpunten gedaald. Het kerkbezoek is laag onder jongeren. Ongeveer een op de zeven gaat regelmatig, dus minstens een keer per maand, naar de kerk of een andere godsdienstige bijeenkomst. In 2009 hing 54 procent van de 12- tot 18-jarigen en 45 procent van de 18- tot 25-jarigen een geloof aan. Ook het kerkbezoek is lager onder 18- tot 25-jarigen: 11 procent gaat minimaal eens per maand naar de kerk of een andere godsdienstige bijeenkomst. Bij de 12- tot 18-jarigen is dat 17 procent. Vergeleken met de 25-plussers, van wie gemiddeld 57 procent een geloof aanhangt en 18 procent maandelijks een godsdienstige bijeenkomst bezoekt, zijn vooral jongeren van 18 tot 25 jaar minder gelovig. In de periode 2005-2009 was iets meer dan één op de vijf jongeren rooms-katholiek, ongeveer één op de zeven protestant en iets minder dan één op de tien islamitisch. Van de protestantse jongeren gaat 52 procent regelmatig naar de kerk, van de rooms-katholieke jongeren gaat slechts 11 procent ten minste elke maand naar de kerk en van de islamitische jongeren gaat circa 35 procent elke maand naar de moskee. In het algemeen gaan de 12- tot 18-jarigen die een geloof aanhangen vaker naar de kerk dan de 18- tot 25-jarigen. (CBS)

Foto: Morguefile/xenia

VERSCHILLEN IN KINDERTAL

De toekomst is onzeker, vooral wat betreft het kindertal en een klein verschil in kindertal kan al grote gevolgen hebben. De middenvariant van de nieuwe VN-bevolkingsprognoses geeft aan dat er rond 2050 circa 9,3 miljard wereldburgers zullen zijn en aan het eind van deze eeuw circa 10,1 miljard; de lage variant (met gemiddeld een half kind lager dan de middenvariant) komt uit op 8,1 miljard rond 2050 en op 6,2 tegen 2100; de hoge variant (met gemiddeld een half kind hoger dan de middenvariant) gaat daarentegen via 10,6 miljard rond 2050 naar 15,8 miljard tegen 2100. In deze laatste variant blijft de wereldbevolking dus groeien met circa 1 miljard personen iedere 11 jaar. (VN)

woordiging van vrouwelijke arbeidsmigranten wat zal afnemen. Erg hoge verwachtingen moeten we hier echter niet aan verbinden, omdat de eerder genoemde factoren een veel groter stempeel op de sekseverdeling van arbeidsmigranten drukken. Bovendien komt tegenwoordig, in vergelijking met zo'n vijf jaar geleden, een veel kleiner deel van de arbeidsmigranten nog op grond van een TWV naar Nederland. Dit komt deels door de Kennismigrantenregeling die in oktober 2004 werd ingevoerd, en doordat sinds 1 mei 2007 burgers uit enkele belangrijke Midden- en Oost-Europese herkomstlanden geen TWV meer nodig hebben. Arbeidsmigranten uit deze landen en dus ook hun partner hebben vrije toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt. Ook partners van arbeidsmigranten die op grond van de Kennismigrantenregeling zijn toegelaten, staat het vrij om in Nederland te werken. Van de niet-Nederlandse arbeidsmigranten uit landen waarvoor geen vrij verkeer van werknemers geldt, kwam in 2008 nog maar 39 procent op basis van een TWV naar Nederland.

LITERATUUR

- Buss, D.M., T.K. Shackelford, L.A. Kirkpatrick en R.J. Larsen (2001), A half century of mate preferences: The cultural evolution of values. *Journal of Marriage and Family*, 63(2), pp. 491-505.
- Evertzen, A. (2007), *Vrouwelijkheid & mannelijkheid: Over sekseverschillen & gendergevolgen*. Apeldoorn: Het Spinhuis.
- Jaeger, A.D., T. Dohmen, A. Falk, D. Huffman, U. Sunde en H. Bonin (2008), *Direct evidence on risk attitudes and migration*, Maastricht: ROA.
- Mincer, J. (1978), Family migration decisions. *Journal of Political Economy*, 86(5), pp. 749-773.
- West, C. en D.H. Zimmerman (1987), Doing gender. *Gender & Society*, 1(2), pp. 125-151.
- Wijkhuis, L.J.J. en R.P.W. Jennissen (2010), *Arbeidsmigratie naar Nederland: De invloed van gender en gezin*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Dr. L.J.J. Wijkhuijs, e-mail: l.j.j.wijkhuijs@minjus.nl, en **dr. R.P.W. Jennissen**, e-mail: r.p.w.jennissen@minjus.nl, Ministerie van Veiligheid en Justitie (WODC)